

Стојан Срдих

МАКСИМ

драма

*Ако се збило, збило се у Зејџи и Млецима
од 1478. до 1490. године.*

Стојан СРДИЋ је рођен 20. 9. 1950 у Меденим Селиштима код Гламоча, у бившој Босни и Херцеговини.

Најисао:

Роман: *Облаци и змије* (“Гутембергова галаксија” 2003)

Књиге приповедака: *Праревачка шума* (“Просвета”, 1988) *Људи у њицама* (“Глас српски”, 2001)

Књиге песма: *Жијије* (“Књижевне новине”, 1988) *Улица* (“Рад”, 1993) *Кућа и окол ње* (“Рад”, 1995) *Медена селишћа* (“Српска књижевна задруга”, 1987) *Ђојави људи* (“Кочићева задужбина”, 2000)

Драме: *Микулина женидба* (часопис “Сцена”, 1988) *Ђојави људи* (часопис “Видици”, 1988)

ТВ драме: *пси долазе* (откуп на Конкурсу за тв драму телевизије Загреб, 1984)

Радио драме: преко двадесет радио драма, снимљених и емитованих на Радио Београду, Новом Саду, Сарајеву. Многе су преведене на друге језике и емитоване на многобројним радио станицама широм Европе.

Живи и ради у Београду. Бави се писањем и грађевином.

Стојан СРДИЋ

МАКСИМ
драма

ЛИЦА:

ИВАН ЦРНОЈЕВИЋ, господар Зете

МАРА, његова жена

МАКСИМ ЦРНОЈЕВИЋ, њихов син, касније Скендер-бег

ЂУРАЋ ЦРНОЈЕВИЋ, такође син Ивана и Маре

МИЛОШ, посинак Ивана и Маре

ДИЈАК НИКОЛА, писар на двору Црнојевића

ВОЈВОДА ВУК, у служби Ивана Црнојевића

НИКОЛА ШТИЉАНОВИЋ, у служби Ивана Црнојевића

ДУЖД

ЈЕЛИСАВЕТА, кћи дуждева, несуђена невеста

ОСТАЛИ: Ајша, Пастирица, Два млечанина, дворјанин, стражари,
војници, оклопници, копљаници. Сватови, јаничари...

 I ЧИН

Крај њочейка:

Дан је, а њама и магла царују.

На њренуџак веџар расџера маглу да би се указала црква Боџородице на Цейињу.

Све је сабласно и џусџо.

Наједном, ужасан Максимов смех као да он расџерује маглу.

Максим у џурској одећи са џруџом младих и обесних јаничара сџоји џред дверима цркве.

Максим џодиже руку. Јаничари се умирише. Поџом Максим уђе у цркву.

 1. МОЛИТВА

Каџоличка црква. Унуџраињосџ; мешавина Визанџије и ренесансе.

Кроз високе виџраже разнобојна свеџлосџ обасјава унуџраињосџ храма.

Исџод олиџара; исџод Иконе Боџородице, исклесане у камену, клечи Иван Црнојевић.

ИВАН:

(Ун. монолоџ)

Мајко пресветла, и недостижна,
опрости мени, грешном господару Зете...

господару камења,

ветрова... киша,

солила морских и црних гора, где облак надвија таму,

где сунце... кад изађе,

прво обасја снегове ловћенске,

понеки олистали грм,

курјака у њему,

зарђали мач,

и костуре силне испод камења... испод бусења.

(Дуџа нема молиџва. Тихи јеџаји)

Опрости мајко, што ја, Раб божији и черногорски Србин,
овде, у мемљивој туђини,

у Млецима,

међу Латинима тражим спас за народ мој, који је преко Сињег
мора, иза мене у оним брдима остао.

(Пауза у виду меџанисања)

Дјево, са ове окамењене иконе; немој да ти срце буде камено и
помогни ми да се у моја црна брда вратим.

(Пауза)

Помогнеш ли ми да угледам своје синове и свој народ...

Помогнеш ли ми да агарјански врагови оду,
да камен черногорски озелени,
и да уместо плача,
уместо јаука и мука,
чемера и јада, зачујем смех, пој и цыку дјевојачку:
Ево, кунем се, саградићу Ти храм овакав. И још лепши; од
камена приморскога, испод неба најчистијег, испод звезда
најсјајнијих...

У цркву улази војвода Вук. Уиући се Ивану.

ВУК: Господару!... Време је.

ИВАН: *(Још је на коленима)*
Време велиш!?!...

ВУК: Да. Не би ваљало да закаснимо.

ИВАН: *(Устјаје)*
Ми смо већ закаснили мој Вуче... Одавно, одавно ми Срби
свугде и за све каснимо!

ВУК: Никола Штиљановић је већ тамо... Господару, ти си плакао!?

ИВАН: Јесам.

ВУК: Господар Зете не сме да плаче! То му не приличи.

ИВАН: Приличи, приличи, мој војводо! Сада је време плача, а не
радости...

ВУК: К'о бога те молим, господару, не збори тако!

ИВАН: Вуче, овде, међу овим мемљивим и мокрим зидинама, међу
овим људима што су слаткоречиви, и којима су руке мекше од
влаги траве и беље од соли улцињске, у овим гондолама које
к'о цркотине клизе по смрдљивој води, моје срце, не само да
плаче, већ кука.

ВУК: Не јаучи, мој господару!

(Пауза)

Ех, колико сам и ја пута у овом изгнанству пожелео да сам
онај наш сури орао, и да као он полетим; да се кликтећи, што
пре дому вратим.

ИВАН: Даће Бог па ћемо се вратити... А кад се вратимо, и кад се
нагледам мог Ђурђа и мог Максима, ево, кунем се нашим
прецима и Богом, саградићу храм овакав. Њој, Пресветлој
Богородици намењен.

Излазе.

2. БОЛНИ МАКСИМ

Двор Црнојевића: голема, оскудно намешћена камена дворана. Кроз малене прозоре на северу назиру се снеговити брда, са маџлом, а ка јуџу фина измаџлица испод небеског плаветнила.

На великом кревету, под брдом покривача лежи Максим.

Крај њега је Мара..

Милош подјарује ваџру.

МАКСИМ: Хладно ми је. Смрзавам се! Мајко, студ ме је обузела!... Боже, има ли ватре на том ватришту?... Ако је нема, направите је. Заложите што више дрва... Ако их нема, посетите све шуме дурмиторске. Поломите сва копља ратничка... Мајко! Ватру створи!... Помози ми!... Не могу ову хладноћу поднети.

МАРА: Сине, нема хладноће... пролеће је већ одавно стигло. Све је процвало. Све миром мирише, а ласте гнезда свијају...

МАКСИМ: А мени је још горе, још хладније...

МАРА: То је од болест сине мој... Она те мори.

(Пауза)

Али још мало,

(Бојажљиво сипави руку на његово чело)

ова ће пролећна лепота сву болест извући...

МАКСИМ: Мајко, нио чем ми лепом не говори... Кад се сетим лепоте, зажелим да се из ове постеље, никад више не дигнем... Милоше, брате мој, да ли се кроз то окно крај којег стојиш, виде моме? Да ли своја бела лица и груди показују?

МИЛОШ: Господару. Док си ти болестан, ја о томе нећу ни да мислим, ни да говорим, а камоли да гледам. Сам, без тебе нећу ништа чинити.

МАКСИМ: Мораш се навићи да ја то више нећу чинити. Ја од рана и краста на мојим образима, то више никад нећу видети.

МАРА: Кад зарасту ране и нестану красте, и кад у Жабљак сиђемо сине мој, све ће бити као пре.

МАКСИМ: Тешиш ме мати... Ране никад неће зарастати. А, ако и зарасту, иза ових рана остаће ожиљци. Црвени и ружни, као капи крви на божићном снегу.

МАРА: Болнија ти је душа од тела, сине мој. Тебе ништа не може нагрдити.

(Пауза)

Драги Бог неће дати, да се лепота као што је твоја уништи.

- МИЛОШ: Једва чекам да кренемо у лов на срне, кошуте... или на језеро Скадарско, да младе и наге купачице гледамо, а не да их кроз окно и низ ону маглу замишљамо...
- МАКСИМ: Тога више неће бити. Са оваквим мојим лицем, ја никуд нисам пристао... Мене ниједна, и да сам сто пута кнежев син, неће погледати. Ниједна неће ружно, рошаво лице да помилује, а камоли да целива. И пастирица, и принцеза воле лепог, наочитог. Милоше, брате мој, ти ћеш се као и раније што си, веселити и радовати, док ћу ја у неком грму, или у некој јами пуној таме, цвилети и проклињати.
- МИЛОШ: Говориш као да се нисмо заклели да ћемо бити браћа до гроба, и да ћемо један за другог животе своје дати!
- МАКСИМ: Нисам то заборавио. Нисам ја, али јесте Бог. Нагрдио ме је као да сам ја једини црни враг у његовој околини, и као да му само ја од свих живих створова сметам. Види ово лице... Види! Ово лице није више лице Максима од заклетве. Ово више нисам ја. Ни моја заклетва теби дата, мој брате, више није заклетва...
- МИЛОШ: Ти бунцаш! Не знаш шта говориш!... Мајко. Госпо, он је у грозници!
- МАКСИМ: Не дирај ме! Нисам у грозници... Знаш шта говорим... Ето, ослобађам те заклетве! Не љути се!... Знаш, најбоље би било кад би отишао од нас! Можеш отићи где ти је воља. Није само Зета српска...
- МИЛОШ: О чему ти то!?
- МАРА: Сине! Твоје речи боле... срце парају!
- МАКСИМ: Милоше, останеш ли, твој живот биће мој. Све што се буде догађало мени, догађаће се и теби. Моја болест биће и твоја. Моје ружно лице нагрдиће твоје. Другујући са мном, и ти ћеш као и ја постати крастав...
- МИЛОШ: Мене само смрт може ослободити задате речи... Брате, кад болест нестане, отићи ће и ругло са твога лица.
- МАКСИМ: Никад!
- МАРА: Не говори тако! Шта год буде да буде, ти си кнежевић. Ти ниси пастир, дрводеља... опанчар. Ти ниси солар, меропх, хиштник... Турчин... Сине мој, ти си Чарнојевић и будући господар ових брда... Ти ћеш бити оно што си био. Бићеш прича, песма и чежња девојачка.

3. МАКСИМОВ САН

Небеса.

По зусџим, белим облацима хода Максим. Лице му је умојано у белу мараму, иако да му се само види танки прорез на очима. Облаци и нису облаци, више личе на беле турске шајоре. Са свих страна се чује звук зурли, даира, смех, њесма, и умилни жлас девојке који ја дозива... (Максима, о, Максима! Дођи и откри своје лепо лице, мили мој!)

Максим разгрће облаке – шајоре, изражећи музичаре; и ону која ја зове.

Кад отвори шајор, све је празно, а музика и жлас девојке се помере до другог облака – шајора.

Све ово траје дуго, а протјор је бескрајан, иако да Максим понекад седне да се одмори. Али, чим седне, жлас и музика се појачавају, и сасвим су близу те Максима нагоне на поновно израживање.

4. ЧЕКАЊЕ

Дуждева ѡалача.

Предворје.

Испред два хладна и нејомична оклојника и огромних вратиа скрушено стијоји Иван Црнојевић.

Војвода Вук и Никола Штиљановић су неколико корака иза њега. Вук је несирљив. Нервозан чак. Штиљановић сујројно Вуку: миран, као да је навикао на оваква чекања.

ИВАН:

Сам Бог да ме је позвао, до сада би се смитовао и примео ме. Заборавио сам кад смо овде дошли. Бар да сам сам тражио пријем, па и да чекам... Овако, позвали ме и пустили да дреждим. И сунце ће заћи док ме не приме.

(Прилази оклојницима. Куца по оклоју једнога од њих)

Без одсјаја сунца на њима, ови оклопи су као наши... Голо, хладно гвожђе... Штиљановићу! Можеш ли ући и питати господу да нас већ једном приме? Реци им да је пред вратима српски кнез, а не било ко...

ШТИЉАНОВИЋ:

Дужд и сви чланови Већа који су унутра, знају за нас, за тебе мој господару. Знају, али то сада и овде, ништа не значи. За њих, ми смо само обичне побегуље, које они скривају од Турака. Ми смо за њих нико и ништа. Само смо обични који чекају милост. Оваквих кнезова и оваквих “Срба” они имају колико хоћеш. Ми смо овде просјаци... Нас тројица, три српска јада.

- ВУК: Не причај тако Никола! Не стај нам на муку.
- ШТИЉАНОВИЋ: Говорио овако, или онако, не може а да нам није мука. Мука нам је што нас овако гледају у чуду. Више нам се смеју но што нас уважавају... Мука нам је што њихов свет не зна ни за Зету ни за Србе... Брига је њих за нас. Они више воле свилу, злато и послатице, но да се јуначе и да гину, мој Вуче. Осим дужда и оних који морају да знају, остали се баве собом. Ако могу, уживају, док дужд, Веће и Сенат прибављају оно што им је за то уживање потребно.
- ВУК: Кад је тако, зашто су нас позвали? Зашто хоће да виде господара, кад код нас ни злата ни свиле... ни ничег другог лепог нема?
- ШТИЉАНОВИЋ: Не требају њима само свила и злато. Све што неко нешто има, а они немају, они то хоће да узму... А ми имамо много тога што они хоће.
- ИВАН: Сви тако раде, Никола. Сви. И ти, и ја... Само, неко то боље, а неко лошије чини. Ми смо ови потоњи. Све што смо покушали, пропало је или пропада. Од оноликог царства српскога, остало је пет брда и шест долова. Више снега но сунца. Више блата но хлеба. Више страха од нестајања но ичег другог. Него, Никола, јеси ли ти с њима разговарао да нас помогну, да нас кући врате? Две године смо овде, а ни гласа од наших... Да ли су живи? Јесу ли тамо где смо их оставили? Можда су већ у робље одведени? Можда је Зета пуна јаничара? Ниједно писмо, никакав глас ни од кога...

Ошћварају се врайа. Појави се Дворјанин.

- ДВОРЈАНИН: Господар дужд моли Ивана Црнојевића, господара Зете да изволи код њега. Дужд жели да га лично поздрави.

Иван йође. За њим и Вук. Никола Штиљановић осйаје йамо где се зайекао. Оклойници йройусйише Ивана, а кад Вук закорачи да уђе у дворану они му койљима йрейречише йуйй. Вук се маши мача. Штиљановић му йрийрча. Дворјанин зайвори врайа за собом.

- ШТИЉАНОВИЋ: Умири се. Господару су неће ништа догодити. Дужд жели да насамо поприча са господаром. Да се у четири ока о свему договоре... Мислим да ће нам помоћи да се у земљу што пре вратимо.

5. СУМЊА

Мања одаја у двору Цнојевића. Дијак Никола за њисарницом. Пред њим су свици њерџаменїи. Улази Ђурађ.

ЂУРАЂ: Преписа ли Никола?

ДИЈАК: Завршавам господару...

ЂУРАЂ: *(Разгледа исїисане њерџаменїе)*
Још те руке не издају. Слова украшаваш као да ћеш их на Крстов гроб однети.

ДИЈАК: Не дам се господару... Него...

ЂУРАЂ: Реци Никола.

ДИЈАК: Ево, цело јутро се питам, шта ће бити ако Максим, не дај боже умре, а господар Иван не буде овде?

ЂУРАЂ: Неће умрети. Већ је најгоре преболео.

ДИЈАК: Дај боже господару, да Максим ове боле преболи.

ЂУРАЂ: Хоће. Преболеће их.

ДИЈАК: Како господару? С оним лицем пуним краста и рана, с лицем које личи на тек узоране њиве... Максим, неће болест преболети.

ЂУРАЂ: Злослутан си.

ДИЈАК: Нисам господару. Нисам. Ја имам очи да видим, језика да говорим; старост која ми даје за право.

ЂУРАЂ: Шта желиш рећи?

ДИЈАК: Господару, Максим којег сам као и тебе на коленима држао и учио свему што знам, више неће бити онај Максим... Он више неће бити твој брат...

ЂУРАЂ: Говориш у загонеткама.

ДИЈАК: Нема загонетки. Као што рекох имам очи... Господару. Максим због свог изгледа; оног прошлог и овог садашњег, одметнуће се и замрзнути све што је лепше од њега. Замрзиће и мушко и женско. Песму и смех. Птице небеске, цвеће земаљско. Замрзиће себе, лик и живот свој.

ЂУРАЂ: Бунцаш старче. Суморан си.

ДИЈАК: Дај боже да је тако, али није. Синко и господару, у мом дугом животу, ја сам сретао и овакве и онакве. Сретао сам кљасте, следе, губаве и неме, које... е, мој господару, нико не воли. И

они такви, никог не воле. Све и сваког мрзе. Ни богу се драгом не моле... Ништа им није свето... Ни Максим неће бити другачији.

БУРАЋ: Максим није гејак, протува...

ДИЈАК: Није, али ће кренути путем прокажених. Где ће се зауставити, кога пригрлити, то само бог драги зна?

БУРАЋ: Мислиш на његово друговање с Турцима?

ДИЈАК: И на то.

БУРАЋ: Да не хулиш на бога? Можда набеђујеш криво?

ДИЈАК: Не хулим, господару... Мања ми је мука његова болест, но моје сумње.

БУРАЋ: Можда није све тако црно, старче? Кад се отац врати, наћи ће најбоље видаре...

ДИЈАК: Док се господар Иван врати, биће касно. Одмах, чим се разболео, било је касно. Оне красте ниједан видар не може да извиди... Оне ране и красте урезаће се у његову душу. А душу пуну ожиљака, господару, нико не може да излечи...

Улази Мара.

БУРАЋ: Мати, како је Максим јутрос?

МАРА: Као и јуче, као и ноћас. Као што је и сваког дана. Не мења, се. У све већој је тузи. Мрзовољан је и пун злобе. О смрти само мисли. Смрт му је вели, најлепши сан.

БУРАЋ: Никола, изађи!

Никола излази.

МАРА: Зашто си га отпустио!?

БУРАЋ: Дијак, па макар то био и Никола, не треба да зна о неким стварима.

МАРА: О којим то стварима, сине!?

БУРАЋ: О Максиму. О његовом друговању и састајању са Турцима.

МАРА: Шта то збориш сине?! Какво састајање и друговање са Турцима!?

БУРАЋ: О овоме сам још раније хтео да говорим, мајко... али, нисам смео. Тек ми је Никола малопре, неким својим речима отворио очи.

МАРА: Али он три месеца из постеље не устаје...

- БУРАЋ: Мајко, ја говорим о времену пре болести. Он је њих и прије но што су на Зету ударили, обилазио.
- МАРА: Не збориш истину! Нит истину, нит искрено... Да је тако, то би се у целој Зети знало.
- БУРАЋ: Зна се, али се ћути, или се само о томе шапће... Нико не сме гласно да оптужи кнежева, господарева сина, а уз то, још и лепог Максима!
- МАРА: Из тебе као да говори пакост?
- БУРАЋ: Истину говорим. И без ичијег шапутања, ја о овоме одавно знам... Сам Максим ми је о свом виђењу с Турцима говорио. Диви се њиховој снази и сили. Говорио ми је и о њиховој вери. Каже да је слободна и да човек може да чини што му је воља... Мати, он је мени једном рекао да сања да седне султану уз колена.
- МАРА: Не знам зашто тако говориш! Не знам... Можда желиш да га овако беспомоћног набедиш, а онда да сву Зету сам презмеш...
- БУРАЋ: Бог ми је сведок да говорим истину! Мајко, бојим се да је он и болест од њих добио. Говори се да су многи Турци од сличне болести умрли...
- МАРА: Он неће.
- БУРАЋ: Нека нам Бог свима помогне... Госпо и мати, а што се ове наше, малене Зете, тиче, ко год да њоме влада, неће протећи много времена, а ње ће нестати. Нестаће је као што су и све српске земље нестале. Сигуран сам да и Максим тако мисли, па жели, што пре жели да се од надолazeћих мракова склони; мислим да хоће да буде на оној страни која ће овим просторима господарити.
- МАРА: Боже мој, боже мој!... Брат му се са душом бори, а он... Ох! Пусту моју јади, плакала бих, али не могу. Све сам сузе крај његове постеље просула. Исплакала сам их над његовом и нашом судбином... Сине мој, нека су ти просте ове речи, али немој о њему тако. Он никад српство не би издао. Ни српство ни свог оца...
- БУРАЋ: Мајко моја, премила и предрага, нека драги бог услиши твоје речи, и да све што сам рекао буду само пуста наклапања.

6. МАКСИМ И ДИЈАК

Максим у њосћељи.

Лице и скоро цело тело је прекривено – премазано блаћом и лишћем.

Максим јауче... сћење... кука...

Улази Дијак.

Полађано прилази Максимовој њосћељи. Седе на њроножац. Посмајра у сну немирног Максима.

Исход одежде вади свићак њергаменџа.

ДИЈАК: Синко мој и туго моја. Како да ти помогнем? Каква се ово несрећа надвила над нама? Јесмо ли Богу премилом толико грешни, па су нам дани све црњи и црњи, а наде све мање и све даље? Е, чедо моје, кад бих могао да ти помогнем, ово своје убого тело дао бих на жртвеник твог спасења... Најгоре ми је што слутим још већу несрећу која ће замести трагове постојања дома овога... Турци, проклето им семе и постојање, привукоше те и окужише. Обележише те... Ех да је господар овде и да је пазио на твоја лутања, све би било другачије... Не, не би било. Усуд је ово... Кад се господар врати, ако Бог да да се врати, ништа му нећу рећи.

(Пауза)

Све ће на овом комаду коже бити записано.

(Пауза)

Мора, да би се једног дана пронашло, прочитало, и опростило. А, кад се буде читало, прочитаће се и сазнати снови твоји, синко мој...

(Усџаје. Прекрџи и наклони)

Спавај, и нека ти Бог помогне.

Одлази, џихо, као сенка.

7. МАКСИМОВ САН – НАСТАВАК

Унутрашњости огромној шатору – облака. Све бљештају сјајем злата и сунца и лепошом полунагих играчица.

Максим седи на свиленом миндерлуку. Обучен је у сјану, свилену шурску одећу. Лице му је и даље обавијено марамом, иако да се испод шурбана са којом сјаје драгуљи виде само тамне обрве и сјајне очи.

Поред Максима седи султан Мехмед. На њему је све сјајније но на Максиму. Око њих се умиљавају младе девојке.

МЕХМЕД: Велиш, Срби те отерали. Благо њима.

МАКСИМ: Не разумем те господару. Зашто благо?

МЕХМЕД: Кад неко може да се одрекне таквог јунака и витеза, онда мора да их имају безброј... Зашто не скинеш ту мараму?

МАКСИМ: Не могу господару. Бојим се. Бојим се да ћеш се уплашити и отерати ме.

МЕХМЕД: Зашто бих се уплашио. Мене и нас Турке лице, ма какво да је не може уплашити. Нас плаше јунаци ваши, и брда у којима живите. Бојим се да вас никад нећу моћи покорити.

МАКСИМ: Уз моју помоћ хоћеш господару. Ако ми се сада, кад скинем мараму не будеш смејао и ругао, и ако ме за бега Зете поставиш, све ће твоје бити. Зета брда и Зета она крај мора, клањаће ти се.

МЕХМЕД: Скини мараму.

Максим скиде мараму.

Девојке пресјадеше са игром. Максимово лице је без иједног ожиљака, лепо и бело.

Около звижди дивљења.

Султан устаје. Подиже Максима. Пољуби га у чело и образе.

МЕХМЕД: Твоја лепота нестварна је. Као девојка си.
(Окреће се девојкама)
Нека дође.

Девојке се размакоше како би пројустиле Ајшу која им полагаано прилази. Преко лица јој је лагани зар.

МЕХМЕД: Максиме, сине мој будући, и беже Зете, дарујем ти своју кћер Ајшу, нека ти буде прва жена. Приђи кћери.

Ајша њриђе. Мехмед јој ѡдигну зар. Указа се ѡрелејо лице, ликом на Јелисавету.

Мехмед једним ѡкрејѡм руке ѡказа свима да се удаље из шајѡра.

И он изађе. Максим и Ајша остѡју сами. Ајша ѡлађано ѡче скидајѡ одећу са себе.

МАКСИМ: Зар ме се не гадиш кћери султанова?! Зар можеш лећи са наказом као што сам ја.

АЈША: Ако су сви Срби тако наказни као ти, са сваким ћу радо лећи и дати му се. Не знам зашто тако о себи говориш?

МАКСИМ: Дај ми то огледало.

Ајша му даде мало огледало које је имала за ѡјасом димија.

Максим се огледа.

МАКСИМ: Боже мој ово је нестварно! Ни трага мојој болести. Нигде ружних краста... А до јутрос сам их имао. Здрав комад коже ми се на лицу није могао видети.

АЈША: *(Нађа ѡче да се увија око њеђа)*

Остави то. Дођи. Хоћу да ти будем прва. Кад напуниш харем, ко зна кад ћеш ме узети. Око тебе отимаће се и буле и кауркиње.

Максим баѡи огледало. Кида одећу са себе. Разгледа нађо ѡело. На њему ниједнођ ожилђка.

8. ГОСПОДАРИ

Просирана, богајсвом украшена одаја. У врху собе је оџроман стио са шест иразних стилица.

Дужд йолажано йрилази Ивану и диви се његовој оџромној физири, док је овај збуњен сјајем и богајсвом.

ИВАН: Мислио сам господару да ће цело ваше Веће бити овде!

ДУЖД: Имају других, важних послова.

ИВАН: Зар разговор са мном није важан посао, господару!?

ДУЖД: Јесте, јесте господару Зете... Можда и најважнији овог трена, па смо зато решили да ја примим тебе, а они ће остале послове радити.

ИВАН: Онда је ово велика част за мене.

ДУЖД: И за мене. И ти си као и ја господар. Ти можда већи од мене.

ИВАН: Ласкање вам је највећа врлина...

ДУЖД: Како сам рекао, тако и мислим Црнојевићу? Ти си у својој земљи све, а ја у мојој, први међу једнакима. Ти што кажеш је закон. Сам о свему одлучујеш, а ја сам ни о чему. Све што радим одобравају и надзиру Сенат и Веће.

ИВАН: Камо среће да је и код мене тако, пресветли! Јесте да ми је земља мала, али за њу требају големи, преголеми закони. Што се код вас, у вашој Светој Републици, одлучи, то се у целој земљи поштује. Овде су сви послушни, а мој народ никог не слуша. Ако неког и слуша то је Бог, а и њега, тек кад им затреба. Да није тако, е мој господине, ја сада не бих био овде, већ у мојем Жабљаку. Нит ја овде, нит Турци тамо. Да није тако, Србија не би била длан земље, а сви који надиру, обилазили би је и као некад молили за пролаз... Овако, непослушни, сами себе смо довели да немамо ни земљу, ни државу... Од оноликог царства, остадоше само брда каменита... Мање нас је но што нас је икад било.

ДУЖД: Говориш китњасто и жалобитно као и сви Срби, а не кажеш да ли би поново хтео да господариш својом Зетом... Не кажеш да ли би се вратио.

ИВАН: Зар се то мора рећи, господару!? Таква се питања не постављају... Мени душа и тело пате и умиру за оним црним брдима. Чезнем за Котором, Улцињем, Новим, за Рисном,

Скадром, Бојаном... Жабљаком... Изгубио сам вид блудећи не бих ли угледао сунце које с Ловћена све обасјава. Ех, кад бих се вратио...

ДУЖД: Вратићеш се.

ИВАН: Ако бог да.

ДУЖД: За који дан си на путу за своју Зету. Пут ти је слободан. Султан Мехмед је умро.

ИВАН: Богу хвала. Тај злотвор...

ДУЖД: Да... Турци се повлаче из Зете. Напуштају и Скадар, те ти зато наша Република хоће да помогне.

ИВАН: Унапред сам захвалан на вашим намерама...

ДУЖД: Не жури. Слушај, па онда захваљуј.

(Пауза)

Господару зетски, уз помоћ коју ћемо ти дати, желимо да прекинеш сваки контакт са Турцима. Да заборавиш на њих, а ми ћемо заборавити твоју ранију сарадњу са њима и Херцеговцима против нас. Поред опроста, Република жели и да те награди... Одлучила је да тебе, и све Црнојевиће, племићима Републике прогласи. Крај свог барјака, носићеш и барјак Светог Марка... Ово давање племства је докле год је тебе и твојих потомака.

Иван ухвати дуждеве руке. Жели да их пољуби.

ДУЖД: Теби не приличи љубљење туђих руку Иване Црнојевићу! Ја нисам папа, а ни ваш владика.

ИВАН: Не замерите ми... Ваша изненада милостивост, збуњује ме... Немам праве речи да вам захвалим... осим, да смо ја и сви моји поданици; сав мој народ, ваше вечите слуге, господару.

ДУЖД: То и очекујемо. И сам знаш да ми ништа не поклањамо, а да нам се двоструким поклоном не узврати.

ИВАН: Знаш то... Реци господару. Тражи!

ДУЖД: Ово што ћу ти рећи, ја не тражим, него желим.

ИВАН: Испунићу сваку твоју жељу, само да се што пре дому вратим. Овде више не могу да издржим. Уби ме ова силна вода око и испод ваших кућа, чини ми се да је и камење по којем ходам, водено... Господару, ужелео сам се оног мога кремен камена. Зажелео сам се шуме, соколова...

ДУЖД: Ти имаш сина Максима...

- ИВАН: Богу премилом хвала, имам... Он ми је у свим овим мојим бригама, сунце огрејано.
- ДУЖД: Овде, у Венецији се прича да ти је тај Максим прави витез. Иако млад, својим стасом, лепотом и снагом, све је Зећане надмашио...
- ИВАН: Ни у Млецима му нема равног, а и међу Турцима се тешко може наћи неко раван мом Максиму... Али, господару, зашто те мој Максим занима? Шта хоћеш од мог сина? Шта желиш с њим? Све ти могу обећати, и свој живот, ако га хоћеш, само ми њега немој.
- ДУЖД: Не бој се.
- ИВАН: Па зашто га онда спомињеш!?
- ДУЖД: Слушај ме Зећанине! Ја твог сина не желим као залог твојој верности нашој Републици. Ја твог Максима желим за свог зета, и да га на овај начин од Турака одвратим.
- ИВАН: Господару!
- ДУЖД: Да. Добро си чуо. Знамо да је Максим често са Турцима.
- ИВАН: Господару!
- ДУЖД: Да. Истина је, само не знамо да ли је то по твој савету да Максим гледа на Турке, а Ђурађ на нас; па ко се коме умили и да буде уз вас...
- ИВАН: Без икаквог савета, осим да себе и народ пазе, сам их оставио... Откуд такве вести!?
- ДУЖД: Нису то никакви греси, господару зетски, али да не би случајно били, ја сам зажелело, а Веће је моју жељу одобрило, да се наше породице, браком између између твог Максима и моје кћери Јелисавете повежу, и да савезништво између наших земаља, како ви Срби кажете: "На вјеки вјекова" буде утврђено и запечаћено.
- ИВАН: Господару!
- ДУЖД: Зар само то знаш рећи!?
- ИВАН: Збуњен сам... Осећам да због твоје понуде сва мемла, овде накупљена, из мог тела излази... Збуњен сам, јер поред толико царских, краљевских и других дворова широм Европе, ви одабрасте мог сина, који своју земљу за дан на коњу може да прелети... Боже, до јуче, моја глава није вредела ни три дуката, а сада, чини ми се да се поново рађам... Господару, захвалан сам ти.

- ДУЖД: Али ниси одговорио да ли пристајеш.
- ИВАН: Како да одговорим, кад не знам шта да одговорим!? Одговорио бих одмах да су друга времена. Одговорио бих одмах да је неко други, а не твоја кћи господару.
(Пауза)
Одговорио бих да се не бојим...
- ДУЖД: Не разумем те. Моја понуда је искрена и чиста. Да није тако, ја бих своју Јелисавету, као што си и сам рекао, могао удати за кога хоћу... Многи би своја царства и краљевства за њену лепоту дали.
- ИВАН: Е, тога се и ја бојим. Бојим се да својим пристанком, моју Зету, онај једини комад слободне српске земље, не продам, и да се та једина луча у загрљајима твоје кћери и мог сина не угаси.
- ДУЖД: Безразложно страхујеш... Пристанеш ли, Венеција ти је увек на услузи. Помоћи ћемо ти против свакога ко је против тебе... Ова помоћ, господару зетски није продаја слободе. Ово је, као што би и ти радио, помоћ међу пријатељима. Наравно, ако пристанеш, или, ако твој син буде хтео.
- ИВАН: Ако ја пристанем, пристаће и он.
- ДУЖД: Ако не пристанеш, чуј ме Иване Црнојевићу, можда свој Жабљак никад нећеш видети.
- ИВАН: Ипак су моје слутње оправдане! Ти своју кћер, млетачки господару нудиш као свилу. Желиш њеним сјајем, лепотом и богатством да купиш мене и мој народ.
- ДУЖД: Рекох ти да није тако...
(Пауза)
Уосталом, сваки брак је трговина, и ако је трговина успела, онда је и љубав на видику.
(Пауза)
Ипак, ја искрено нудим моју Јелисавету за твог сина, али хоћу и ово што сам рекао... Размисли.
- ИВАН: До када, господару?
- ДУЖД: Док лађе и бомбарде не буду спремне да те у Зету, ако на ово пристанеш, врате...

9. МИЛОШ И МАКСИМ

На пројланку обасјаним сунцем, полунази, рву се Максим и Милош. Максим обори Милоша.

Након извесног времена се раздвојише. Леже погледима ујрђим у небеса.

МИЛОШ: Нимало снаге ниси изгубио. Нимало... У постељи си провео пола године, а чини се да снажнији но пре болести! Као да си сваког дана од јутра до вечери на вежбалиштима био. Као да су те виле чувале.

МАКСИМ: Да су ме виле чувале, мој Милоше, не би ми лице било овако нагрђено. Кад се у води или зрцалу угледам, страх ме обузме од лика који ми се пред очима појави... Боље би било да сам сву снагу изгубио, и да се по земљи на коленима вучем но да сам овакав. Кад погледам тебе, па себе, не живи ми се. И ноћ од мене бежи кад се сусретне са мном. Најрадије бих да ме нема.

МИЛОШ: Није само лице украс лепоте. Душа, срце, речи, поглед, све је то лепота... И како мачем, стрелом, копљем и топузом бараташ, и како коња јашеш, лепота је, брате мој.

МАКСИМ: Да, али не код нагрђених. Они су оно што се види. О њиховој души и срцу се не мисли. Људи се грозе кад сретну овакве као што сам ја. Мука им је... Од оваквих се бежи.

Наилази девојка просиоћ изгледа, која носи крчаг и завежљај. Кад угледа ову двојицу засијаде и насмеши се. Милош усјаје и руком јој покаже да им приђе.

Док је она прилазила, Максим се окрену лицем према земљи загнуривши га у шаке.

ДЕВОЈКА: Помоз бог јунаци.

МИЛОШ: Бог ти помого лепотице. Камо си се упутила?

ДЕВОЈКА: Носим козије млеко и лековите траве у дворе Црнојевића. Кажу, да имају болесног, па је господарица поручила да јој се ово што прије донесе.

МИЛОШ: А знаш ли ти где су двори наших господара?

ДЕВОЈКА: Не знам, али ћу их наћи... Не задржавај ме јуначе. До поднева морам стићи, и до вечере се у село вратити. Далеко сам ја одавде. Горе, у оним брдима живим.

(Показа руком ка њланинама)

А твој другар, што тако го лежи, није девојка па да се стиди.

Максим нагло усїаде.

Кад ља угледа, девојка врисну, исїусїи крчаг који се ѿреврну. Млеко се ѿросу, а девојка се даде у беж.

Максим ѿун јаросїи замахну сабљом ѿо крчажу и разби ља.

МИЛОШ: Максиме, брате шта ти је?

МАКСИМ: Питаш ме, а и сам видиш. Побегла је чим ме је угледала. Сви беже од мене. Боје ме се кад ме угледају. Као да сам најцрњи враг...

МИЛОШ: Ја не бежим. Нити ја, нити ико с двора. Сви су уза те.

МАКСИМ: Од господара, ма какав био и на шта личио, се не бежи, али и вама је мука гледајући ме... Можда ћете једном побећи. Можда ћеш и ти?

МИЛОШ: Никад. Зар се нисмо договорили и заклели? Ја никог осим вас немам...

МАКСИМ: Шта су заклетве и осећања у ово доба? Ове речи код нас Срба су постале лакрдија... Одавно се једни другима заклињемо и кунемо. Ноћ не прође, или сунце не зађе, а да све не буде погажено. Брат брата изда, жена мужа превари... Вереница се за другог преуда. Син оца и мајку за шаку жутих дуката убије, или у робље прода. И вера се мења за миран сан, за обед без страха.

МИЛОШ: Боли ме кад тако говориш!

МАКСИМ: Мене још више. Свака ме ова моја реч пара као нож. Али, зар не видиш где смо због погажених заклетви? Међу камењем, међу курјацима и змијама смо. Под самим небом смо, а далеко од сунца. Нас Србе више тама натркива, но што светлост обасјава. Више смо крви због погажених клетви и лажних речи о осећајима између себе пролили, но што смо воде попили. Све што смо једни другима обећали, нисмо испунили. Ко ме год смо се заклели, све смо преварили...

МИЛОШ: Ми нећемо.

МАКСИМ: Не знам. Они сни ме опијају Милоше. Морам отићи Турцима да видим шта ти снови значе.

МИЛОШ: Не кушај судбину Максиме. Знаш како се каже: "Сни су лажа, а Бог је истина."

- МАКСИМ: Знам, али не знам шта ће бити са мном сутра. Нико не зна шта ће сутра, или ноћас бити на овом камењу. Можеш се скршеног врата под дрветом наћи, или као срндаћ скакутати. Може доћи Латин, Турчин. Може наићи медвед, курјак, неки стоглави и за себе ме као да сам најлепши узети, те зато хоћу да видим шта ми то они сни казују.
(Наједном њоче да се облачи)
Идемо.
- МИЛОШ: Где ћемо?
- МАКСИМ: Мало до Турака. Да видимо докле су дигли Подгорицу, а желим и да сазнам да ли ме се и они грозе. Да ли ми сан истину говори, да сам међу њима најлепши?
- МИЛОШ: (Облачећи се)
Често, пречесто смо с њима, Максиме. Народ ће то пренети господару кад се врати... И не само то.
- МАКСИМ: А шта још има?
- МИЛОШ: Говори се да хоћемо у турску веру.
- МАКСИМ: Нека причају. Друго ништа и не раде већ само причају и чекају оца... Уосталом, зар отац није рекао кад је одлазио да ја будем с Турцима, а Ђурађ да се Млечићима удвара.
- МИЛОШ: Јесте, али се говори да хоћемо султану... Тако мисли и господар Ђурађ.
- МАКСИМ: Шта он зна? Осим свог господства никог и ништа не види.
(Пауза)
Уосталом, њему ништа не фали. Он није нагрђен као ја. Он би само господствовао, а да влада, не зна. Ето и ону Арнауткињу, Мусакијеву, није могао уза се да задржи. Напустила га је, а да је честито није ни обљубио. Хајдемо. Не убијају Турци сваког Србина, а ни богомоље нам не пале и не руше... Млечићи, жеља мог брата, су сто пута гори...

10. ИШЧЕКИВАЊЕ ПРЕД ПОВРАТАК

Палуба једрењака. Морнари размештају тешке ливене топове, ђулад и бурад са барутом.

Иван, Вук и Штиљановић загледају топове.

- ВУК: Не знам, ево, све је утоварено, а још нас задржавају!
- ИВАН: Буди стрпљив. До краја нашег изгнанства, остао је још који час...
(Пауза)
Дали су све што сам иск'о. Чак и боје за зографе су дали, за манастир што ћу га акобогда, на Ободу саградити. Биће то дар мом сину Максиму и његовој будућој жени. Испунићу заклетву Богородици Пресветлој...
- ШТИЉАНОВИЋ: Овде све више и више смрди. Све воња на устајалу воду, измет и цркотине...
- ВУК: И ми смо њихове мирисе упили; миришемо и воњамо као и они! Како ли ће нас наши овако "мирисне" дочекати?
- ШТИЉАНОВИЋ: Једва чекам да отпловимо из овог мемљивог раја.
- ИВАН: Испловићемо, испловити, Штиљановићу.
- ВУК: Велиш господару, прелепа је Латинка.
- ИВАН: Као бисер охридски. Као златни крст опточен драгим камењем о владичином врату... Моје очи онакву лепоту још нису виделе.
- ВУК: Опиши је бар мало, господару. Висока ли је, танка ли је? Црна ли је, бјела ли је?... Ништа осим да је лепа не кажеш.
- ИВАН: Не нагони ме, јер друго ништа не знам рећи, и шта год бих рекао, бојим се да не би ваљало. Њој ни најлепше речи нису равне... Ето, рећи ћу да Максим и не слути шта добија... А ни она, вала... Као да смо их једно за друго рађали.
- ВУК: А је ли она хоће нашег Максима?
- ИВАН: Хоће. Она о Максиму све зна.... Скадарски провидур јој је о њему говорио.
- ВУК: Све ми је ово чудно, господару!

- ИВАН: Шта ти је чудно, мој војводи!?
- ВУК: Да једна Латинка, па још дуждева кћи, остави све ово, и да се уда у наша брда, у којима је живот црњи и од саме ноћи... Како ли ће јадница по оним нашим врлетима ходати? Свила ће јој се о трње глогово и шипке подерати.
- ИВАН: Схвати ово као један велики и изненадни сан који се остварује...
- ШТИЉАНОВИЋ: Ово је далеко од сна, мој господару! Ово што нам се дешава, више је и од саме јаве.
- ИВАН: Иако желим, никако те не разумијем!
- ШТИЉАНОВИЋ: Господару, ти добро знаш шта ја хоћу да кажем; шта Латини хоће. Овим чином, ако се догоди, они ће узети све српске земље под своју власт. Дали су ти племство, а сада стварају породичне везе. Овим даровањем хоће да нас заварају, а уствари нас купују. За њихове циљеве, подерана свила на нашим врлетима и једна дуждевићка ништа не значи.
- ВУК: Ти би понуду одбио?!
- ШТИЉАНОВИЋ: Бих, јер овим ће они с нама без капи крви загосподарити. Овом превејаном работом, они ће нас с Турцима, Угрима, па и са осталом браћом Србима завадити... Они ће завађати, а ми за њих ратовати.
- ВУК: Штиљановићу! Јеси мудрији и старији од мене, али сада из тебе не проговара мудрост, већ срце; мржња према њима. Ви Паштровићи их мрзите више но на лој смрдљиве Турке. Ја тако, као ти, не мислим. Истина је да желе то што ти кажеш, али не баш тако. И дужд је отац. Није ђаво па да свом детету најбоље и најлепше у животу не жели.
- ШТИЉАНОВИЋ: Ви са брда, њих слабо познајете... Вуче, ти о њима знаш само оно што си за ове две године видео... Али, пријатељу и брате мој, то нису они. Они су они кад дођу у Паштровиће, Котор, Нови, и кад на своје умилно и бледо лице ставе маску. Тада, кад се најмање надаш, зарију ти нож у леђа... Све што желиш, обећају, а дају само оно што хоће да ти дају. А што дају, дебело наплате.

- ИВАН: Знам ја то мој Никола, знам... Само, у односу на њих, ми само можемо да молимо. И шта год да нам дају, морамо прихватити и добога им бити захвални!... Видиш и сам, где смо. Све иде другачије но што смо мислили да ће ићи. Све је наопако, јер бог драги наше вапаје и молитве никако да чује и услиши.
- ШТИЉАНОВИЋ: Господару, слобода је превелика цена, и највише је што може да се да.
- ИВАН: Ти би заиста њихову понуду одбио!
- ШТИЉАНОВИЋ: Ако бих је и прихватио, не бих одмах. Чекао бих да нешто времена прође; да видим јесу ли им намере искрене.
- ИВАН: Кад би било времена, и када би нас време и Турци чекали, и ја бих тако поступио. Али, Никола, нама време бежи... Но, док они свој наум о којем си говорио остваре, проћи ће доста времена, што ће нам, надам се користити. Они неће, бар одмах неће све. Ићи ће корак по корак. А док они тако, ми ћемо се већ некако нагодити са Турцима и са осталима око нас!... Никола, ми Зету морамо поново учинити јаком. С њима или са Турцима, али морамо.
- ШТИЉАНОВИЋ: Дај Боже да буде тако!
- ИВАН: Биће тако. Не буде ли, нестали смо... Само драги Бог је све овако удесио и подарио ми сина Максима... Он нам је, а да и не зна сада једини излаз из беде и мрака у које смо упали. Ех, камо среће да имам још једног Максима. Да имам још двојицу, још тројицу... све би европске принцезе у Жабљак или на Ријеку или где ми је драго, довео.
- ВУК: Ех, господару ја бих да испловимо, а биће онако како сте ти дужд наумили.
- ИВАН: Сваки разговор је користан Вуче... А, испловићемо за који трен. Ленгере ћемо подићи чим... Ено, види зашто чекамо!
- ВУК: Или не видим добро, или ме очи варају; оно као да коња овамо воде!!!
- ИВАН: Да, добро видиш, и добро мислиш. Оног вранца арапске крви, дужд Максиму шаље на дар, да на њему по невесту дође.

ШТИЉАНОВИЋ: Шта ће бити ако Максим не хтедне? Шта ће бити ако у Зети затекнемо све мртво и болесно? Господару, гласа никаквог за ове две године нисмо чули...

ИВАН: Мучи!

ШТИЉАНОВИЋ: Ја само питам.

ИВАН: Рекох ти, мучи Штиљновићу. Мучи и смишљај кога ћемо у сватове звати.

КРАЈ ПРВОГ ЧИНА

II ЧИН
1. БИВАК

Унутрашњости просије дрвене колибе са оњшиијем на средини и са веригама изнад њих. Колиба има само један прозорчић са кайком. Враица су склејана. По дрвеним зидовима од зреда висе разайеије коже, а са шавана комади меса.

Максим и Милош слажу и броје вреће са брашном и сољу. Док је Милош уредан и обучен у одећу која приличи његовом зосјодсјиву, доише је Максим обучен као хајдук. Зарасијао је у браду и косу.

МАКСИМ: И остале биваке морамо храном, дрвима, кожама, сољу и свим осталим напунити.

МИЛОШ: А ја бих у двор да се вратимо.

МАКСИМ: Ни говора! Ја тамо немам шта да тражим. Кад сам на двору осећам се као странац, као да никоме не припадам. И рођени отац ме одбацио.

МИЛОШ: Грешиш.
(Пауза)
Максима, ја мислим да ти умишљаш.

МАКСИМ: Не умишљам. Знам то. Осећам. Син сам му...

МИЛОШ: Мораш га разумети.

МАКСИМ: Зашто!? Он је тај који би требало да разуме...

МИЛОШ: Ти знаш кад је господар Иван одлазио у Млетке...

МАКСИМ: Хоћеш рећи, кад је бежао пред Турцима?

МИЛОШ: Зови то како хоћеш, господар Иван је оставио једног Максима, а кад се вратио, затекао је истог, али другачијег. Затекао је неког кога није могао познати.

МАКСИМ: Твоје речи само потврђују оно што сам рекао.

МИЛОШ: Добро, али зар се ниси ужелео мајке и разговора са Дијаком? Зар се ниси ужелео лепих и мирисних девојака и њиховог звонког смеха?

МАКСИМ: Не. Ни они се мене нису ужелели. Да јесу, већ би ме звали да се вратим...

МИЛОШ: Тврдоглав си, а не би смео. Ипак си ти царевић.

МАКСИМ: (Кроз смех)
Не засмејавај ме Милоше, побогу! Ја сам нико и ништа.
(Пауза)

Уосталом, боље је да скратимо ово причање. Сваки дан исто, као да говоримо о магарећој сенци. Мораш да знаш да се ја не враћам, а ти како хоћеш. Не могу! Отац као да је тугу својим повратком донео... Због туге је све оној цркви на Ободу и Цетињу подредио. Све: народ, војску... калуђере, а Зета пропада иако је мир на њеним границама.

МИЛОШ: Можда би се сада твојим присуством на двору много тога променило?

МАКСИМ: Брате мој, на двору се, све док она Латинка не буде доведена, ништа неће променити. Само, отац не зна како то да уради. Мене се и пред собом и пред богом стиди.

Чује се њиска коња, лавез њаса.

Максим и Милош се машише сабљи. Пришрчаше њрозорчићу. Убрзо лавеза пресиаде, док су кораци коња све ближи. Чак се чује и крицање граница њод којима.

МИЛОШ: Мора да је неко познат чим су се пси умирили, а момци га чак доведе пустили.

МАКСИМ: Оно је Бурађ! Кроз гране сам познао његов калпак и челенку. *(Одмиче се од њрозора. Враћа сабљу у корице. Седе на једну од врећа)*
Шта ли ће он овде!? Како ли нас је само нашао!?

Ђиварају се враћа. Улази Бурађ. Милош му ѡришрча и радосно се ѡздраву с њим.

Бурађ ѡрилази Максиму. Жели да се ѡздраву с њим. Максим не хаје. Осијаје да седи.

МАКСИМ: Којим добром?!

ЂУРАЂ: Три дана лутам по овим гудурама, тражећи те. Отац је на све стране разаслао људе да те нађу. Поручује ти да се одмах вратиш на двор... Боже мој, наша личиш! Црњи си од најцрњег хиштника.

МАКСИМ: Зар је неког брига за мој изглед!?... Рече, да се одмах вратим? А коме то и где? Зар тамо где ме сви сажаливо гледају?... Сажаливо и гадљиво, као ти сад. Не. Не, враћам се.

ЂУРАЂ: Отац је наредио.

МАКСИМ: Зашто? Да опет Турци нису кренули на Жабљак и на Зету?

ЂУРАЂ: И сам знаш да нису. Иако си далеко од света ти знаш где су они и шта раде. Уствари, ти о Турцима све знаш.

МАКСИМ: Пребацујеш ми?

БУРАЋ: Не само кажем... Максиме, отац жели да те види. Дужд му је писмо послао...

МАКСИМ: Да ми се заручница преудала? Није више могла да чека да се лепа Максим смилује и оде по њу... Е, мој брате! Ни дужд ни ћерка више нису могли да чекају да се у Зети роди неки други Иван Црнојевић који ће испунити своје обећање, јер овај, наш ташти отац се сакрио. Или је заборавио на обећање, или се срами... На Ободу дане проводи и са неимарима камење у зидине слаже...

БУРАЋ: Теби се она црква не допада?

МАКСИМ: Није то. Сваку нашу цркву, па макар и од блата била, волим.

БУРАЋ: Можда! Само, вероваћу ти кад ми кажеш када си задњи пут био на богослужењу. Због одметништва и друговања с Турцима, заборавио си и да се крстиш.

МИЛОШ: Одох ја мало до момака.

Милош изађе.

МАКСИМ: Не жели да слуша наше препирке... А што се Турака тиче, брате мој, док си ти клечао и метанисао испред икона, ја сам Турке молио да се окану Зете... Да не ратујемо... Доста нам је битака и ратова.

БУРАЋ: С Турцима, поганим некрстима, морамо ратовати...

МАКСИМ: И главе губити. Главе, државу и народ! Бурђу, сада је мудрост све ово сачувати! Зар не видиш да у Зети више нема ратника, а оно, што их је остало, жели да сачува главу и да створи пород. Те и ја тако. И ја своју, овако ружну, никакву, желим да сачувам. И најружнија, а жива глава вреднија је и лепша од сваке лепе, а мртве. Жив Србин је вреднији од мрвог. За рат није никад касно. Сада је боља једна година мирног сна и обеда, но дан и ноћ рата и победа. Из мирног сна се нешто ново и лепо може родити, а дан и ноћ рата све живо могу затрти.

БУРАЋ: Одавно ја знам да ти тако мислиш, али само кад се о Турцима ради.

МАКСИМ: И не само њима... Али, кад већ тако говориш, ја то исто могу рећи за тебе и твој однос према Млечићима. Сањаш њихов лагодни живот и раскош; те би најбоље било да се ти том Латинком ожениш.

БУРАЋ: Прекинемо овај разговор. Никуда не води, а ти се на двор мораш вратити.

МАКСИМ: Рекох ти, не враћам се.

БУРАЋ: Мораш! Отац је наредио да се без тебе не враћам. Доле, мало ниже је и моја пратња. Оружници које сам повео са собом, кадри су да те на силу оцу приведу.

МАКСИМ: Зар би то учинио!?

БУРАЋ: Бих... Максиме, хоћу да ти кажем да се Јелисавета још није удала. Још тебе чека... О томе дужд у писму пише.

2. ДВОР ЦРНОЈЕВИЋА

Вече је.

За сѝолом којеџ освейѝлава неколико великих свећа седе Иван, Шѝиљановић и Вук.

Мара обилази око њих.

ШТИЉАНОВИЋ: Господару, требао си и дијака позвати. Он Максима најбоље зна. Он би ти прави савет вечерас дао.

ИВАН: *(Видно осѝарио, снуџден је. Не зна која ѓа бриџа више мори)*
Одустао сам. Никола хоће да нас напусти. Жели да се замонаши. Њега је Максимова несрећа дотукла. Стално неко зло слути. Од кад сам се вратио, непрестано ми говори да је Максимова болест претеча несреће која се над нама надвија.

ВУК: Излапели старац! Добро си учинио господару што га ниси позвао.

ШТИЉАНОВИЋ: Његове слутње треба слушати, господару...

ИВАН: *(Којеџ Марино ходање нервира)*
Седи жено! Седи, да за столом разговарамо. Не могу се стално окретати за тобом и гледати где си. Не могу речи у ваздух слати.

МАРА: *(Предомишља се, а ѝоѝом седе. Жели да води ѓлавну реч)*

Оставите се Дијака! О Максиму и његовој женидби треба мислити и говорити, а Дијаку није место за овим столом кад се о оваквим стварима.

(Пауза)

Господо, од вас тражимо савет како да Максима лепом Латинком оженимо.

ВУК: Господару, ако ти још хоћеш да се Максим дуждевићком ожени, онда ће је и Максим хтети... Сада је право време за то. Заштита дуждева нам је сада потребнија но икад. Турци се на нови поход на Херцеговину, а преко наше земље спремају.

МАРА: О чему то говориш војводи!?

- ШТИЉАНОВИЋ: Госпо, Вук говори о својим жељама. Мисли да ће нас Латини због удаје дуждеве кћери за једног Србина од Турака заштити... Е, мој Вуче. У заблуди си. Нема нама помоћи. Ми полагамо нестајемо. Турски облаци са истока и југа, угарски са севера су сасвим близу. Густе да гушће не могу бити, навлаче се на нас, а ми нигде не можемо. Можемо на запад, али тамо су магле у које нас дужд мами. У њима се ништа не види... Не зна се који је ђаво црњи.
- ИВАН: Штиљановићу, немој и ти као дијак. Бар у овом тренутку немој своје црне мисли за овим столом просипати.
- ВУК: Господару, ако си наурио да жениш Максима, онда то и учини. Штиљановића не слушај. Он као да не види како нам је. Све смо сиромашнији и сиромашнији. Ни од кога ни пола дуката пореза не можемо узети, а уз то, Дубровчани своју со упола јевтиније од нас продају. Господару, без помоћи млетачке, ни цркву ни престони град нећеш моћи саградити.
- МАРА: Боже мој, ви најмање о Максиму говорите!
- ИВАН: Није тако, Маро.
- МАРА: Како није!? Вама је Максим само успутан. Женили би га само за добробит Зете. Иване, нашег сина треба женити зарад његове среће, а не зарад користи овим брдима.
- ИВАН: Маро, Максимова женидба и ово, невидљивим нитима је повезано. Ех, да је све како је требало да буде, ове муке нас сада не би мучиле.
- МАРА: Зато смо ту да нађемо начин да све буде како треба. Максима да оженимо, а да се не осрамотимо... Господо, реците шта да урадимо!... Мудри сте и разборити... Реците.
- ШТИЉАНОВИЋ: Сачекајмо да Максим дође.
- ИВАН: А дуждево писмо? Он позива. Позива одмах, без чекања. Рекао је, одбијамо ли га, целом свету ће објавити да сам слагао.
- ШТИЉАНОВИЋ: Не мучи се тиме господару. Напиши дужду да одбијаш понуђену руку његове кћери. Реци му за Максимова болест и како Максим сада изгледа, те да такав није достојан његове кћери... Можда ће разумети и опростити?

- МАРА: Штиљановићу! Прст мог Максима вреднији је од свих млетачких девојака!
- ВУК: Једва си дочекао да то кажеш, Никола! Ако господар уради како га саветујеш, онда ће бити још горе.
- ШТИЉАНОВИЋ: Горе од овога не може бити.
- ВУК: Само захваљујући њима, још имамо ово парче земље и слободу. У овој слободи, ево видиш градимо.
- ШТИЉАНОВИЋ: Мој Вуче, ратник си, а не знаш да Турци хоће, нас одавно не би било. И Млечићи то желе, али немају силу коју Турци имају, зато овом удајом и женидбом хоће да ураде оно што силом не могу. Покориће нас... Нађимо Максиму другу. Многе ће Српкиње, а и не потурчене Арнауткиње за њега поћи.
- ИВАН: Ако је суђено да робујемо, онда је боље робовати под Млечићима но под Турцима. Боље је и било каквом крсту служити, но младом месецу се клањати.
(Пауза. Као за себе)
Уосталом, и племство су нам дали... Морамо се као њихови племићи владати.
- МАРА: Господо, не преводите судбину народа преко судбине мога сина! Господар од вас тражи савет, а ја хоћу да се мој Максим том Латинком ожени. Обећана му је, обећан јој је. Време је да се обећања испуне. У дому Црнојевића осим мог, никаквог другог женског гласа, а камоли смеха нема. Овде је посве тихо. Дечијег плача, граје и игре бих хтела... Од кад је Ђурђа она Арнауткиња напустила, овде је посвема пусто.
- ИВАН: *(Очајан је)*
Маро, како то урадити? Не може она лепота, боже ме опрости за онаквог Максима.
- МАРА: Може и мора!
(Одлучна, као да сѝасава нечији животи)
Ако је права жена, и ако само њега, како дужд у писму каже, хоће, онда она неће видети његово лице. Видеће његову душу. Његове лепе и миле очи. У њима ће наћи ону изгубљену, опевану лепоту нашег Максима.

 3. ДУЖД И ЈЕЛИСАВЕТА

Палаћа.

У лејо и богајо намешћеној соби, крај прозора на дивану седи Јелисавета.

Своља се чује весеље.

Улази дужд.

ДУЖД: Затвори прозор кћери. Ти доле су тако разуздани...

ЈЕЛИСАВЕТА: Оче!

ДУЖД: Ако ти се то допада кћери, зашто не изађеш и не придружиш им се? Можда ће тај весели пук разгалити твоје тужно срце и одагнати туробне мисли?

ЈЕЛИСАВЕТА: *(Затвара прозор)*

Ти знаш да ја нећу међу њих. Не само међу њих; ја нећу нигде. Не желим да изблиза гледам друга лица, а њега да замишљам.

ДУЖД: Боже мој Јелисавета, ти си се у причу, у песму, у бајку заљубила. Због тих прича тугујеш. Заволела си неког који можда и не постоји.

ЈЕЛИСАВЕТА: Постоји оче. Постоји. Сињор Ерицо ми га сваки дан описује.

ДУЖД: Али га од, кад му је отац у изгнанству био, никад више није видео. Нико не зна шта је са Максимом. Можда више и није жив?... Можда је сињор Ерицо причао о неколицини, и од тог мноштва створио једног?

ЈЕЛИСАВЕТА: Не оче. Максим постоји и о њему све знам. Знам како се смеје, како хода. Како се мачује... Ја његов лик пред својим очима имам. И кад бих га, о, Пресветла Маријо, помози ми, кад бих га срела, међу хиљадама бих га познала... Оче, не одвраћај ме од њега. Чекаћу га док се не смилује и не дође по мене. Ти не знаш како је волети замишљени лик! Волети га и чезнути за њим.

ДУЖД: Године су прошле, а њих нема, кћери!

ЈЕЛИСАВЕТА: Ја знам, ево, и срце ми осећа да ће доћи по мене. Да се другом оженио, чуло би се... Некако би се сазнало.

ДУЖД: Кћери моја, Срби су варљиви, и дај боже да буде како ти желиш.

4. СУДБИНА

*Вече у двору Црнојевића. Иван и Мара. Поједино су различитио распо-
ложења. Мара, као и свака мајка, одлучна, а Иван, не зна шта ће.*

ИВАН: Моја госпо, ово ће га још више повредити! С правом ће говорити да више није наш. Да је отпадник!... Нека нам драги Бог опрости ово што чинимо.

МАРА: Ја тако не мислим. Он и Милош су као једно. Две главе, а једно лице. Два тела један стас... Само по именима се разликују. Нећу грешити душе ако кажем да је овако морало бити.

ИВАН: Како морало!?

МАРА: Милоша си у шуми нашао. Не зна се ко му је отац, а ни која га је, ни када, а ни где родила... А, кад је растао, једва смо га од Максима разликовали... Њега је мој господару, судбина у наш дом довела. Ето, он ће постати Максим. Отићи ће у Латине и брату свом жену довести.

ИВАН: А ако ни он ни Максим не пристану?

МАРА: Пристаће. Сигурна сам да хоће. А ако и не пристану, ти си господар Зете. Како ти кажеш, тако мора бити.

ИВАН: Не како мора, већ како ти хоћеш! Е, моја неодлучност! Да сам био прави, требао сам дужду, као што је Штиљановић рекао, на свему захвалити, а не да овакву превару чиним. Ово нам неће служити на част. Јер, пође ли све наопако, наши потомци, ако их буде, ову ће срамоту носити на себи.

Улазе Максим и Милош. На њима се не виде трагови боравка у шуми. Максим је ошишан и обријан. Његово лице је тешко за гледање. Пуно је мрких и дубоких ожиљака.

МАРА: Јесте ли се одморили децо моја? Јесу ли купке умор и мирисе шуме и земље извукли из вас?

МАКСИМ: Мајко, никаквог умора није било... Видиш ме какав сам; чио и леп... Мирисе шуме и земље сам заволео.

МИЛОШ: Госпо, господару, сретан сам што вас након оволико времена видим! Ужелео сам се вас и свега овога.

ИВАН: А ти сине, Максиме? Јеси ли нас се ти ужелео?

МАКСИМ: А ви мене? Да ли се неко ужелео мог лепог лица?

МИЛОШ: Брате, како можеш!? Отац и мајка су ти ово.

МАКСИМ: Да, али где је радост на њиховим лицима? Видиш ли је? Не видиш, јер је нема. Ево, животом својим гарантујем да мисле како сам са оном брадом лепши, и да се сада кају што су ме натерали да се обријем...

(Подруљљив смех)

Е, мој брацо, ко се мене може ужелети? Можда црни ђаво, или Турци? Да будем јаничар међу јаничарима. Међу њима нема разлике. И ружнијих од мене међу њима има.

МАРА: Сине...

ИВАН: Пусти га. Ако ће му то олакшати душу, нека каже шта му је на срцу. Мене ништа што буде рекао, не може заболети... ајде сине, окриви нас за оно зашто нисмо криви.

МАКСИМ: Оче, одувек си се бојао да за нешто не будеш крив... Да. За ово, што се мени десило, нико осим мене није крив, а поготово не ти. Јер побегавши из Зете, био си далеко од свега.

(Смеје се)

Ни јадна мати није крива. У својој тузи због твог бекства, заборавила је на мене, а кад сам се разболео, од моје се постеле није одмицала. Молила је Бога да јој опрости небригу о мени док сам јуноша био, те да се ти вратиш и да нађеш видаре који би ме излечили... Ето, то је ваша кривица, а то није ништа. Главни кривац можда нисам ни ја. Можда је крив свемогући, који моју лепоту није волео? Вероватно сам му по лепоти био такмац, па је хтео да ме се реши? Ко зна шта ли ми је још до краја, до конца мог живота спремио?

МАРА: Речи су ти пуне отрова и спрдње?... Не заслужујемо то. Сви смо у истом болу и јаду.

ИВАН: Сине мој.

(Прилази му раширених руку. Жели да га задрли. Максим се одмиче)

Ми хоћемо да те оженимо.

МАКСИМ: Не. Ви хоћете да ме умилостивите, а не да ме ожените... То само због свог добра чините, а не мене ради.

Улази Бурђ.

БУРАЂ: Чуо сам што си рекао! Немаш права да тако говориш!

МАКСИМ: Немам!? А зашто не бих имао!? Језик ми још нико није ишчупао. Оче, зашто прво не ожениш Бурђа? Старији је, а богами сада је и лепши од мене. Ето, он те у свему наслеђује, па није zgodно да будући владар Зете буде без жене.

- МАРА: Сине мој, али ми заиста хоћемо да те оженимо... Желимо да не самујеш, да нам наследнике подариш.
- МАКСИМ: Боже мој, које среће!... Зар сте нашли ону која ће за мене поћи? То мора да је слепица. Само слепица може поћи за краставог Максима. Само она може љубити ове ране и ове црне бразде на мојим образима.
- МАРА: Сине, ако бога знаш, не говори тако!... Ти си се од нас одметнуо, а не ми од тебе... Сам себе се стидиш. Сам си себе од света одбацио.
- МАКСИМ: Ех, мајко! Све до овог дуждевог писма, као да нисте знали да постојим... Отац, чим је дошао из Млетака и видео ме, заборавио је да сам му син... Не знам шта је дужд написао, али видим да сте се уплашили... Мора да отказује сву помоћ.
- МИЛОШ: Окрутан си...
- БУРАЂ: Такав је јер је без срца. Своју несрећу користи да би друге унесрећио.
- ИВАН: Престаните!... Максиме! Ја коначно желим да те оженим Јелисаветом...
- МАКСИМ: *(Милошу)*
Брате! чујеш ли! Отац коначно жели! Коначно је смогао снаге да ме пред дужда и пред његову лепу кћер изведе... Боже, како сам срећан! У мом оцу, Милоше, отац је победио владара.
- МИЛОШ: Рекао сам ти; нико те твој није оставио.
- МАКСИМ: Можда Милоше, можда? Оче. Мати. Када и како то мислите урадити?... Заиста шта ли је дужд у писму написао, те сте наједном пристали? А?... Но, то није важно. Важно је да се женим оном коју ми је отац наменио.
- ИВАН: И што те она жели.
- МАКСИМ: Мене, оваква!? Зар она зна да сам овакав?... Ако све о мени зна, ако сте јој о мени оваквом писали, о она ме хоће, онда те драги оче молим за опроштај!... Молим и драгог Бога да све моје непримерене речи извага и да ме према њиховој тежини казни.

Прилази Ивану. Љуби му руку.

- МАРА: Сине, она ће поћи за оног Максима којег из давних прича зна.

- МАКСИМ: *(Пустии Иванову руку. Прилази мајци)*
Боже, како сам лаковеран!... Мати, али ја више нисам онакав. Ја сам овакав каквог ме видиш, и она само за мене оваквог може поћи!
- МАРА: Да, али тек кад је доведемо.
- МАКСИМ: Не разумем! Како то мислиш? Што се погледавате? Реците, шта смерате? Милоше, они су нешто ружно, ружније и од самог мене, смислили. Да чујем, мајко. Да чујем брата. Кажу и ти оче! Хоћу да чујем ту вашу мудру одлуку... Реците ми за колико дуката сте продали свога сина и Зету!... Само шапните, а ја ћу мирно све саслушати... и послушати вас.
- ИВАН: Доста! Максиме, вечерас си премного отрова просуо по нама. Рећи ћу ти шта смо наумили, а теби, ако прихватиш, опростићу сва твоја састајања са Турцима.
- МАКСИМ: *(Кроз смех)*
Хвала ти оче.
- ЂУРАЂ: Дрзак си. Твоја љубав према Турцима већа је него према нама.
- ИВАН: Од овог тренутка, у твојим и Милошевим рукама је судбина Зете.
- МИЛОШ: Мојим!... Господару!
- ИВАН: Да.
(Пауза)
Максима оженићеш се Јелисаветом, а њу ће је за тебе довести Милош. У сватовима које већ скупљам, Милош ће бити Максим. Биће Максим све док Јелисавету теби, овде у Жабљаку не преда.
- МАКСИМ: *(Грохотан смех. Прискочи Милошу. Загрли га и њоче љубићи)*
Честитам побратиме! Радуј се. Сад си заиста постао ја. Хеј! Ти ћеш пре мене пољубити лепу Латинку. Шта кажеш, други Максима? Пристајеш ли? Ово је превара. Хоћеш ли да будеш ја?
- МИЛОШ: Не знам. Збуњен сам.
- МАКСИМ: Зар само то знаш рећи!? Ти знаш да ово значи, да мене више нема. Мене су моји живог закопали. Ни сенку своју немам. Тражим је, а не видим да си то ти... Значи, треба да се одрекнем свега што сам ја... Не знам зашто сам жртва твојих намера?

БУРАЉ: Ти ово зовеш жртвом!? Зар спас народа, зар спирање срамота која се над нашом породицом надвила, зовеш жртвом!? И живот дати за ово, није жртва већ свети чин.

МАКСИМ: Живот да, али не и живљење, брате Ђурђу! Какво ће моје живљење и битисање бити крај жене коју ће ми други довести; која ће се у овако лепог и стаситог Милоша, загледати и заволети. Он ће бити њен Максим, а ја ни наложник. Не љути се Милоше... Сећаш ли се, кад сам ти рекао да ће мој живот бити и твој, да ћеш због мог лица и ти патити.

МИЛОШ: Да, али ово није патња.

МАКСИМ: Није, али ће бити... Немој пристајати на ово. Нека мене као што је и ред, по њу пошаљу. Ја сам Максим! Брате, ја ту жену нећу тако! Нећу је тако, мајко... оче! Милоше, преклињем те, немој да пристанеш.

МИЛОШ: Морам! Ја другог избора немам... Ти можеш како хоћеш, али ја не. Ко сам ја да се одупрем господару Ивану?

МАКСИМ: Издајицо!

Трже сабљу на њега. Мара сјаде између њих.

МАРА: Прво мене сине! Прво мене па све остале.

Максим усћукну. Исћуси сабљу. Клону на њод. Обгрли мајчине скуће.

МАКСИМ: Опрости мајко! Опрости ми Милоше!... Ја заиста немам свој живот! Нестао је са оном болешћу. Красте су га прекриле.

Јеца.

 5. ДИЈАК НИКОЛА

На камењару, са њонеким ѓрмом смреке, ѓлоѓа, шийка, испод оѓромне сийене, седи дијак Никола и блуди ѓреко маѓловиийих брда. Крај њеѓа је завежљај.

Из жбуња ѓровирује Максим у црноризачкој одори.

ДИЈАК: Одоше по несрећу. Мало им је наше, па им још та из Млетака треба! Због задате речи, туђе лепоте и страха од сиромаштине, у зло, по зло одоше! Боже, када ћеш нас Србе научити памети?... Крај рођеног сина, другог шаљу да му невесту доведе. Као да је Максим кљаст, слеп... нем. Као да није жив. Они као да не знају шта је млада девојка. Ако јој је речено да се удаје за лепог, она таквог и хоће. Пресвисла би крај ружног, или побегла од њега. Заборавише да се очињим видом и женским срцем не игра. А она, кад угледа Милоша, Максима ће сматрати за слугу, а тада, јадна душа Максимова, може учинити непромишљено зло. И направиће га. О том злу ће се и у временима која долазе говорити. Сам је. Данима је сам. Од кад су отишли, никога не види. Од свих се, па и од мене одметнуо... Ето, не зна да одлазим.

Максим се искрада из ѓрмља. Прикраде се Дијаку. Стиаде испред њеѓа.

ДИЈАК: Бог с тобом Максиме, како то изгледаш!? Зашто си се обукао као црноризац?

МАКСИМ: Да ме људи не препознају кад ме сретну. Да ме се не боје кад ме виде.

ДИЈАК: Наопако је кад се народ својих принчева и владара стиди и боји, али колико знам сада од тебе, кад се чуло да се жениш, нико не бежи и нико те се не боји.

МАКСИМ: У заблуди си, али ипак, хвала ти! Из тебе говори љубав према мени, а не истина. Ти си од оних малобројних који су према мени остали исти. Ето. И Милош ме је изневерио. Издао ме је! Пристао је да буде ја... Да пре мене моју невесту целива. Можда ће је и у своју постељу одвести? Од Млетака до Зете, дане и ноћи, ноћи и дане, сами ће провести.

ДИЈАК: Не греши душу о Милоша, Максиме! Он није имао избора. То што је он урадио, урадио би свако да је на његовом месту.

МАКСИМ: Ја не бих.

Седе испред Дијака. Испод црне одоре појавише се лагане јаничарске хаљине и крива шурска сабља.

ДИЈАК: Слагао си ме сине!

МАКСИМ: Слагао! Како!?

ДИЈАК: Том црном одором ти не скриваш своје лице, већ то турско на себи... Зашто си се тако обукао?

МАКСИМ: Комотније ми је, а турска ми свила највише прија. Мекана је као рука девојачка.

ДИЈАК: Дворови Црнојевића су пуни свиле, Максиме.

МАКСИМ: Али не овакве, лагане. Црнојевића свила је тешка...

Изнад њих закликта соко.

ДИЈАК: Иванов соко! Познајем му кликтање.

МАКСИМ: Пустио га је на слободу. Каже да га више не може држати на рукама. Кљуца га и не слуша.

(Показује на Дијаков завежљај)

А где си се ти упутио? Да ниси пошао у планине по траве и земљу за твоје боје којима писма и књиге украшаваш?

ДИЈАК: И ја као соко, одлазим... Где, не знам, али, негде ћу застати... Можда ћу отићи до Ресаве и Манасије на њој. Тамо желим да нађем мир. Замонашићу се и у миру преписивати старе књиге за нове калуђере, монахе, јереје...

МАКСИМ: Зашто тако изненада!? Зна ли отац?

ДИЈАК: Зна, али много не брине...

МАКСИМ: Како!?... Зар нећеш с нама пред невесту? Зар нећеш бити на весељу?... Знаш да је гласник стигао и рекао да су сватови на дан хода од Жабљака.

ДИЈАК: Кад би било весеља, остао бих, али, бојим се да весеља неће бити... А осећам и да на овом двору више нема места за мене. Сада друга времена долазе. То су времена која мени ништа добро не носе и која ја не могу прихватити.

МАКСИМ: Не разумем те!

ДИЈАК: Доласком ове, на двору ће други обичаји настати и твоја деца ће се другим стварима учити... Ето, ове руке које су безброј писама и књига написале и преписале, више нису потребне. Твој отац и твој брат кажу да се књиге више неће руком писати, већ дрвеним и оловним словима печатити, које ће на

дар твоја невеста донети. Господар Иван ми је рекао да све што се жели написати сложи, а онда се та слова премажу бојом којом хоћеш. Потом се притисну на кожу, пергамент, хартију или свилу и написани траг остаје... Ја то не могу да гледам. Руке и перо су за украшавање, а дрво за врата, дворове, столове, иконе... а олово за црквене кровове, бомбарде, копља.

МАКСИМ: Тако изгледа мора бити! Јер, кад доводимо невесте са запада, а то је као да им у кућу идемо, онда се и њиховим обичајима морамо примицати и по њима владати..

Дијак наједном устаде. Узе завежљај.

МАКСИМ: Дијаче...

ДИЈАК: Идем синко. Желео бих да што пре стигнем тамо где ћу се зауставити... А тебе синко, нека срећа прати... Ето, и нов живот ти се помала... Веселе или туга, то ћеш тек сазнати.
(Пође. Након неколико корака врати се. Загрти Максима. Одвајајући се од њега, покушава да сакрије сузе)
Максима, сине, шта год буде да буде, немој отићи Турцима.

6. НАГАЂАЊА

Праскозорје.

Ђурађ и Штиљановић на пројланку. Иза њих разалеђи шайјори.

ЂУРАЂ: Још их нема, Штиљановићу.

ШТИЉАНОВИЋ: Сачекај још мало. Вратиће се. Нека још ово мало времена проведе с њим.

ЂУРАЂ: *(Викну)*
Војводо! Вучеее!

ШТИЉАНОВИЋ: Зашто га зовеш!? Нека надгледа подизање логора.

Појави се Вук.

ВУК: Реци господару.

ЂУРАЂ: Иди потражи Милоша и Јелисавету... Потражи их, и не одвајај се више од њих. Пази на сваки њихов покрет. Буде ли како не треба, знаш шта ти је чинити.

Вук се без речи окреће. Ускоро се издуби.

ШТИЉАНОВИЋ: Зар сумњаш у Милоша?

ЂУРАЂ: Не знам да ли сумњам или се бојим.
(Пауза)
Јелисавета је прелепа да би се је Милош лако одрекао. С њом је дане и дане провео. Ко зна какви су им осећаји? Можда су се и заволили?

ШТИЉАНОВИЋ: И да јесте тако, Милош неће ништа учинити осим како му је речено. За Максима и Ивана, живот би дао.

ЂУРАЂ: Живот да, али бојим се неће дати њу. Он њу или она њега... Видиш која је то сорта! Ни за кога није хтела да се уда осим за Максима, а она, оваквог Максима као што је Милош, зна и жели... Због ње, бојим све ово може пропасти, и да на добро неће изаћи.
(Пауза)

Ех, што не послушасмо старог Дијака.

ШТИЉАНОВИЋ: Раније сам се као и ти бојао, али сада мислим да ће све бити како треба... Само, кад Милош преда Јелисавету шта ћете с њим и овом двојицом Млечана?

ЂУРАЂ: Милоша ћемо послати ујаку Влатку у Херцеговину, или код Змаја деспота Вука, а ову двојицу, ако засметају, смакнућемо... Дај Боже да Милош уради све како треба.

7. МИЛОШ И ЈЕЛИСАВЕТА

Истовремено кад и прелиходна слика. Јелисавета и Милош са огромне стене посматрају излазак Сунца и непрегледна брда и долине.

ЈЕЛИСАВЕТА: Боже мој! Овакво сунце још нисам видела; црвено, пламтеће, крваво!

МИЛОШ: Сва су наша сванућа и сунца оваква. Кад год ограну, прво крв угледају...

ЈЕЛИСАВЕТА: Максиме, овде је све другачије! Све је тако дивље, а узбуђујуће... И лепо је, а у мене неки чудан страх уноси. Сва дрхтим.

МИЛОШ: Лепа госпо, и ја се тако осећам. Од кад те видех, ја престано треперим. Уплашен сам твојом лепотом.

ЈЕЛИСАВЕТА: Кад би ме бар једном пољубио, твој страх би нестао... Ето, ниси ми ни пришао као што се жени прилази. Све до ове зоре само си ме кришом посматрао... чини ми се као да ме некеме за поклон спремаш... чуваш.

МИЛОШ: Да. Јелисавета драга, чувам те, али не за другога, већ што си лепша и другачија од осталих... Такву лепоту, као што је твоја није лако сачувати. Од твоје Венеције, до моје Зете, кроз ове црне горе, стотине њих нас је могло напасти, не би ли те отели... За целивање и миловање, Јелисавета моја, пред нама је цео живот.

ЈЕЛИСАВЕТА: Бар само један пољубац... Ево у образ...

МИЛОШ: Нека. Немој сад. Желим те у постељи. Желим да у њој као звезда сијаш.

ЈЕЛИСАВЕТА: Тешиш ме, а мени се чини као да су твоје речи упућене неком другом... Имаш ли ти другу Максиме?

МИЛОШ: Другу!?

ЈЕЛИСАВЕТА: Да. Неку коју волиш, а због мене си је оставио.

МИЛОШ: Не постоји друга.

ЈЕЛИСАВЕТА: А зашто сам те овако дуго чекала?

МИЛОШ: Не знам. Отац је господар у Зети... Погледај! Испод оне измаглице што се диже, назиру се наши двори.

*Вук им лагано ѿрилази. Понекад засѿане ослушкујући шѿа њих двоје
говоре. Јелисавѿа га ѿримеѿи.*

ЈЕЛИСАВЕТА: Ено га онај, мени мрски човек. Као да нас прати и као да
сваку нашу реч упија.

МИЛОШ: Брине се, а и вероватно га мој брат шаље... Хајдемо.
Ускоро ћемо кренути у сусрет оцу и мајци.

Кренуше. Кад дођоше до Вука, он се ѿред њима ѿоклони.

ВУК: Господар Ђурађ ме шаље. Време је да пођемо.

8. МАКСИМ

На њректрасној ливади застїали су свайїови.

У даљини се назиру дворови Црнојевића.

Испред свайїова су Јелисавеїи Милош и Вук.

Чује се шїойой коња који се ѡриближава.

ЈЕЛИСАВЕТА: Како су спретни и храбри! Зашто и њих нисте повели у сватове?

Ускоро ѡпред свайїове стїиже Максим са ѡрайњом.

Застїали су недалеко од свайїова. Максим сам ѡрилази Вуку, Милошу и Јелисавеїи.

Обилази око њих. Посмайїра их, загледа...

Ускоро се овој трїи ѡридружише Бурађ и Штїиљановић и два Млечанина.

1. МЛЕЧАНИН: *(Штїиљановићу)*
Је ли ово дочек, или нас је пресрела група разбојника?

2. МЛЕЧАНИН: *(Бурђу)*
Господару, нареди овима да се уклоне. Тамо нас *(Показује у ѡравцу двора)*
чека господар Зете.

ЈЕЛИСАВЕТА: *(Приљуби се уз Милоша)*
Максимае, овај ружни човек јаше коња којег ти је отац послао да на њему по мене дођеш! Ко је он?
(Пауза)
Боже, да му лице није овакво, по стасу и по држању, сигурна сам да би био лепши од тебе... Реци ми, ко је он?

1. МЛЕЧАНИН: Делује застрашујуће. Горе му је лице но најцрња маска!

ЈЕЛИСАВЕТА: Максимае, зашто ћутиш!? Руке су ти хладне! Дрхтиш. Блед си... Од чега си се то уплашио!?

ШТИЉАНОВИЋ: Госпо. Након оволиког пута, сви смо такви.

ЈЕЛИСАВЕТА: Ово није то. Нешто је друго у питању. Максимае...

Максим ѡриштера свој коња ѡик уз Јелисавеїиној.

- МАКСИМ: Добро дошли кићени сватови!
(Грохотан смех)
Здраво и сретно дошао, брате Милоше... Видим, довео си је. Прекрасна је.
2. МЛЕЧАНИН: Какав дочек! Где је господар Иван? Где је остала господа са двора? Зар мајка и отац први не дочекују сина и снаху?... Овај овде је сам ђаво.
- ЈЕЛИСАВЕТА: Максиме, ко је он? Јеси ли чуо шта је рекао. Његово ме присуство вређа.
2. МЛЕЧАНИН: Госпа има право. Господару Ђурђу, позовите пратњу и отерајте овог... Желим господара Ивана... Кад се вратимо, дужду и Сенату ћемо све рећи.
- МАКСИМ: Шта говори овај накинђурени Млечанин? Тражи господара Ивана... Он иде...
(Праћњи иза себе)
Размакните се.

Ови се размакоше. Приближавају се Иван и Мара са свитом.

2. МЛЕЧАНИН: Овај дивљи и грозни младић као да је господар овде!
Максим му љриђе. Ошшава чийку на његовој одећи, љерје на његовој огромној каји.

- МАКСИМ: Како си накићен! Јеси ли ти отац лепе Јелисавете?
- МИЛОШ: Није... Он је њен пратилац... Обојица.
- МАКСИМ: (Окреће се Милошу)
Проговорио си о, Милоше?... Сретно дошао Максиме, Милошу! Сретно ми дошао и још сретније ми љубу довео. Хоћеш ли ми је предати?... Дај ми моју Јелисавету, да је на вранцу њеног оца пред мога оца и мајку изведем.

Тајац.

- ЈЕЛИСАВЕТА: Шта он то прича! Каквог Максима или Милоша спомиње? Ти си Максим, зар не? Максиме, чујеш ли ме? Ја нећу нигде од тебе.
- МИЛОШ: Не бој се.
- МАКСИМ: (Сјаха с коња)
Заиста госпо, не бој се. Сиђи. Сјаши. Ни земљу нећеш додирнути, а ја ћу те на својим рукама тако лепу кроз целу Зету носити... Реци јој брате... Она нема чега да се

боји, зар не? А чега и кога би се бојала? Мене или тебе? Мене, свога мужа, или тебе... свог... Буди јој шта хоћеш, само не буди ја. Не бој се лепа Млечанко. Не бој. Ово је крај твога пута. Ово је крај пута и лажи... Ја сам Максим, а овај лепо младић и јунак поред тебе је мој побратим Милош. Он је тебе за мене довео.

ЈЕЛИСАВЕТА: *(Ђурђу)*
 Лаж!!! Девере, овај овде, овај наказни разбојник не говори истину?! Он хули на бога... Ја знам ко је од њих прави Максим. О њему знам све. Међу хиљадама бих га познала. Знам како хода, како се смеје... Ја њега, овога *(Загрли Милоша)*
 Максима волим... Максиме, ја тебе волим... Реци да овога баце у окове!

Стијоше Иван и Мара. Прилазе Јелисавети и осталима.

ИВАН: Добро дошла кћери. Од кад ли те моје очи нису виделе! Боже мој, лепша си но кад сам те први пут видео. Звезда Даница ти није равна. Милоше, предај Јелисавету Максиму. Да је целивамо и благосиљамо.

Јелисавета крикне. Зајекне се. Пала би да је Максим не ухвати. Милош скочи с коња и оде Јелисавету од Максима, која га јецајући обгрли.

Млечани се машише мачева, али их убрзо ојколи Максимова прајна.

ЈЕЛИСАВЕТА: Не дај ме! Ко си да си; Максим или Милош, Милош или Максим, ја нећу од тебе. Не дај ме! Ти си мој. Овог човека без лица ја нећу. Нећу!

Наједном поче да га грли и љуби.

МАРА: Шта то чиниш, Милоше сине!? Зашто јој дајеш да те љуби? Она није твоја! Заклео си се да ћеш је довести и Максиму дати. Не чините то што чините! Немој несрећу призивати.

МИЛОШ: Мајко, срце је заборавило заклетву, а не ја...

ВУК: Шта то говориш незахвално нахоче или копице, свеједно је. Тебе треба...

Забоду барјак у земљу. Лази се сабље.

ИВАН: Вуче, није твоје да пресуђујеш!... Милоше. Она је Максимова, а не твоја... Де, предај је, а своја осећања заборави. Она теби није намењена.

- МИЛОШ: Тако сам и ја мислио све док Максима нисам угледао и док нисам видео његову игру... Оче, она није за њега! Не због његовог изгледа, већ што је Максим охол!... Максиме, ти ову жену не желиш. Ти њу само хоћеш из ината! Ината мени, њој, себи, или Богу... не знам! Брате, ја сам ову жену заволео! Опростите ми. Њена лепота и умилност, засенили су ме... Ех, камо пусте среће да никад не одох по њу! Брате, нека она одлучи коме ће. Нека нам свима олакша. Нека олакша моју заклетву, а твоју вољу.
- МАКСИМ: А док сам у постељи лежао, говорио си ми да заклетву дату мени никад нећеш погазити.
(Смеје се)
Знаш, све би било другачије, да ова госпа није овако лепа. Ево, и мене је засенила.
(Ойеј смех)
Све до сада сам мислио да је њена лепота само пуста прича.
(Пауза)
Милоше, не дам ти је. Њена лепота ми може помоћи да себе оваквог какав сам, заборавим и преболим...
- ЈЕЛИСАВЕТА: (Одвоји се од Милоша)
Стани мало кнежевићу! Станите и ви остала господо зетска. Само ја могу одлучити за кога ћу; за Милоша, лажног Максима, или за овога правога Максима...
- ВУК: (Ивану)
Господару, сватови су уморни од пута. Одлучи да буде онако како треба.
1. МЛЕЧАНИН: То не може тако.
2. МЛЕЧАНИН: О овој срамоти цео свет ће знати.
- ИВАН: Господо већници, не мешајте се.
1. МЛЕЧАНИН: Гори си и лажљивији од ових црних брда околу.
2. МЛЕЧАНИН: Што ли те у животу остависмо, погани ђаволе!?
- ВУК: Господо, како рече господар, не мешајте се. Лако се може десити да се у своје Млетке не вратите.
- МАРА: Кћери, реци, шта си наумила.
- ВУК: Шта год да је наумила, она је господара Максима жена, и она нема шта да каже.

ШТИЉАНОВИЋ: Престани војводо. Иако си у сватовима то што си, не можеш тако. Нека каже што жели. Речи не могу убити. Дозволи јој господару.

Ђурађ са неколико ѿраишилаца ѿриђе Млечанима. Показа им да ѿођу за њим. Ускоро се изђубише из вида.

ЈЕЛИСАВЕТА: Остала сам сама!... Нека, јер ипак ја сама одлучујем. Само ја могу рећи шта ће бити овде; да ли ћу и за кога поћи... Господо српска, послали сте Милоша уместо Максима, мислећи да се ништа неће догодити. Преварили сте се... Збило се оно о чему нисте размисљали... Ја сам овог, послатог ми Максима заволела. Одавно, још од првог помена његовог имена је тако. И ја, само овог Максима хођу! Брига ме је је ли Милош или Максим. Мене је отац њему дао. Ја само његова могу бити.

ВУК: Заиста, језик ти је поган!

ЈЕЛИСАВЕТА: Ех, ти војводо! Ти си ништа. Слуга обични, којем ни скуте не бих дала да ми љуби... Господару Иване, ако ме желиш у овој јадној Зети, и ако желиш пријатељство са мојим оцем и мојом земљом, онда овде остајем као Милошева... Можете га звати и Максимом. Навикла сам на то име, а и на његов, љубљени ми лик... На овог Максима, вашег сина, још нисам свикла. Нисам и нећу. Њему тражите другу. По ту другу, њега самог пошаљите, а не да се туђом лепотом китите. Нека ће пристати да пође за њега. Он је кнежевић српски.

МАКСИМ: *(Врисну)*
Милоше, издајицо! Ти си све преварио! И њу си преварио. Опчинио си је. Својим изгледом, гласом и ко зна чим још, помутио си јој разум. Она не зна шта говори... Брате, опростио бих ти што те је заволела, али ти не могу опростити речи којима ми се руга! Ни ногом није крочила на наше тле, а већ ме ружи. Ти си је на то наговорио... Ниси то смео урадити! Ниси!

МИЛОШ: Максиме, ја не господарим њеним умом, очима, срцем... Ја нисам крив што сте ме по њу послали. Криви оца, мајку!

МАКСИМ: Ни речи да јој ниси рекао, крив си! Крај тебе, ја сам за њу ругоба. Слуга, ђубретар, коњушар, разбојник. Дворска луда сам. Она ће ми се смејати, будем ли стајао крај тебе, будеш ли живио крај мене. Мени ће се смејати, а тебе љубити. Ја то нећу!!! Нећу!

Пошегну криву сабљу из корица и замахну.

МАРА: Не, синеее!

ШТИЉАНОВИЋ: Не дајте му!

Речи беху изговорено прекасно.

С Јелисаветиним криком, Милошева се глава оикоирила пред Иванове и Марине ноге.

Јелисаветиа се сиройошииа на земљу крај мривога, безглавога Милоша.

Вук скочи и подиже је. Понесе је ка двору.

Максим је све време ледао, а онда уз језив крик скочи на коња и окрете се дружини.

МАКСИМ: Хајдемо!

Одгалоираше уз вриску.

Ускоро се изубише.

9. ЕПИЛОГ

Ноћ под слабом месечином.

На истиом месту на ком се растао са Максимом, седи дијак, сада сћарац, дуго седе косе у монашкој одежди. Ослоњен о шћаји посмајра вајру испред себе.

ДИЈАК: Ако међу овим пустим камењем преживим ову мрачну и тајновиту ноћ, и ако ме ноге послуже, сутра сам прије поднева на Цетињу...

Из шаме се зачуше кораци, појом рзање коња.

Дијак навуче кајуљачу на главу.

Лице му се нађе под сенком.

ДИЈАК: Ипак ово није пусти камењар, а ни пуста земља. Где се бар један човек нађе, ускоро ће ту бити и други... Само, ко ли је овај намерник!? Разбојник сигурно није. Да јесте, не бих га ни чуо, а већ бих мртав крај ватре лежао.

Из шаме, једва обасјан свејлошћу, појави се млади Турчин. У њему, бојито обученом, прејознаје се Максим, који своје рошаво лице, није могао сакријти ољромним шурбаном.

МАКСИМ: Помозбог старче! Примаш ли ме у друштво?

ДИЈАК: Бог ти помогао Турчине!
(Пауза)

Зар Турци називају Бога и питају за друштво? Сада они по овим крајевима нити питају, нити траже. Раде шта хоће и што им је воља.

МАКСИМ: У Зети још није све турско... Ако нисам за твоје друштво, продужићу.

ДИЈАК: Остани... Иако си Турчин, лакше је удвоје, а и бранићеш ме, ако нас каква нема из ове таме нападне.

МАКСИМ: Хвала ти старче.

Док се Максим намешћао да седне близу вајре, дијак за помно посмајра.

На лицу му се примећује узбуђење и намера као да жели да усћане.

ДИЈАК: Добро говориш мој језик, Турчине! Где си га научио?

МАКСИМ: Од кад знам за себе, ходам и ратујем по српским земљама. Српски ми је као и турски близак.

ДИЈАК: Не говориш истину. Тако као ти, говоре само они који су овде рођени. Ти мора да си један од оних који су се потурчили?... Ти си један од оних који су се одродили од српства и крста...

Максим коначно седе насуйрої дијаку је. У сенци је.

ДИЈАК: Што си тако далеко сео!?! Ваљда се не бојиш старог калуђера? Док бих устао и нешто покушао, трупло би ми се већ котрљало ка Цетињу.

МАКСИМ: Чујем да је то нов и предиван град. Велику и лепу цркву има... Кажу да је то најлепше што је господар Зете саградио.

ДИЈАК: Турчине, баш ме изненађујеш!... Не, не. Ти ниси Турчин... Ипак јеси. Одећу коју имаш, а вероватно и коња којег јашеш, имају само они који су близу султана или везира... Богами, ако си прави, својим говором преварићеш сваког Србина у овој Зети.

МАКСИМ: *(Кроз смех)*
Ех, старче, старче... дијаче мој... Дијаче Никола.

Тишина све ѿрекри.

ДИЈАК: *(Устаде. Пође ѿрема њему)*
Максима, сине...

МАКСИМ: Више нисам Максим. Сада сам Скендер-бег Црнојевић. Скендер-бег, а ускоро господар Зете и осталих српских земаља.

На корак два од Максима, дијак се ѿврати. Седе на своје месїо.

ДИЈАК: Турчине, без обзира ко си и како се звао, нећу се поздравити с тобом. Одмах сам те препознао.
(Пауза)
Још за појасом носиш ону сабљу коју си имао кад смо се растајали.

МАКСИМ: Немој тако! Ти си и даље мој други отац. Од тебе сам, све што знам научио.

ДИЈАК: Слабо сам те било чему научио, кад те нисам научио да се братска крв не пролива... Ничем те нисам научио, кад си Турчин постао... Не Турчин, већ потурица. Гад! Ех, који ли је ово прст судбине упрт у нас?

МАКСИМ: Христов или Алахов, свеједно је, јер смо на истом путу.

ДИЈАК: Не разумем те.

МАКСИМ: Ти идеш на очеву сахрану, а ја на гроб побратима Милоша.

- ДИЈАК: Ни на какву сахрану ја не идем! Господар Иван је жив. На свадбу твог брата, Ђурђа, ме је позвао... Опет судбина! И Ђурђева као и твоја што је била, зове се Јелисавета. Да није реч о истој? И она је из Млетака.
- МАКСИМ: Можда је, али то није важно... Весела нема, мој дијаче. Отац је преминуо чекајући их. Митрополит цетињски сутра ће сахрањивати и венчавати.
- ДИЈАК: И ти ћеш тамо?
- МАКСИМ: Рекао сам ти где ја идем... Уосталом, Турци не иду на хришћанске сахране и на њихова весеља... Не улазе ни у њихове цркве.
- ДИЈАК: Али, он ти је отац, а Ђурађ брат... Ти и ниси прави Турчин. Ти си још Србин. У теби је српска крв...
- МАКСИМ: Све је то заборављено!
- ДИЈАК: Није заборављено, црни сине... Није! Народ овај ништа не заборавља. И питам се, шта ли ће дуже памтити; издају Бранковића на Косову или твоје братоубиство и драговољно служење Турцима?
- МАКСИМ: Престрого судиш... Дијаче, мене су Турци с оваквим лицем примили као свога, као најлепшег међу њима. Док Турцима мој изглед није сметао, мене су моји, отац и мати, својим жељама, а због свог стида, натерали на зло које нисам хтео да починим. Они су ме Турцима отерали и зато сам све заборавио. Али, сад сам се вратио... Лутам по овим горама и чекам да Ђурађ још ослаби, па да загосподарим Зетом. Њу ми је султан на управу дао.
- ДИЈАК: Е, јадна Зета, јадне њене црне горе. Црне горе, мој Иване! А теби, ђаволе, сине, нек је Бог у помоћи! Не знам шта ти више желим; смрт или патњу у којој ћеш цео живот красте с лица скидати!
- МАКСИМ: Не говори тако старче! Заборављаш да си пред бегом, Србине! Пред својим си господарем!... Не нагони ме да ти пре старости пресудим! Не желим и твој живот на души да носим.
- ДИЈАК: Немаш ти душе потурице! Да си је имао, самом себи би одавно пресудио! Не би затирао свој род, и не би најбоље зетске младиће са собом, Турцима одвео... Од кад си отишао, од кад си зло направио убивши Милоша, а самим тим оца и мајку, овај комадић српске земље престао је да дише. Све умире као да је Зету црни пришт напао! Твоје потурице у

томе потпомажу. О њиховим злоделима се у свим српским земљама зна... Знај, кад-тад, стићи ће вас божија или нека друга казна.

(Нагло усїаде. Приђе Максиму. Подиже шїаї изнад ѓлаве. Сїрема се да замахне)

Сад знам! Судбина ме овде довела; на исто место где смо се онда растали, да би се тек сада, заиста и заувек растали.

Замахну шїаїом. Максим се измаче. Турбан му сїаде с ѓлаве. Указа се обријана ѓлава їуна ожилѓака са великим їерчином на їемену. Овај їризор као да збуну Дијака, їе засїаде. Максим ово искорисїи. Извуче сабљу и зари је у Дијака. Дијак клону крај њеѓових ноѓу. Максим усїаде. Звизну.

Из їаме се їојави неколико јаничара. Све су їо лица Максимове дружине која је одбеѓла с њим.

МАКСИМ: Сада нас више нико не може препознати! Док не буде време да ударимо на Ђурђа, крићемо се... Они биваци које смо још са Милошем правили, сада ће нам добро доћи. Тамо се кријте, и пазите да нико за вас не сазна... Ја знам шта ћу и како ћу... А сада, пре него што угасимо ватру, сахраните старца. Не остављајте никакав биљег. И мртво тело може да ода.

Ови узеше Дијака и с њеѓовим їелом несїадоше у їамаи.

Максим леже. Покри се кожама.

Пре неѓо шїо се ваїра уѓасила, он свилени їурбан намаче на лице.